

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Γ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΙΘ 8

GEORGES BRANDÈS

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ

NITZE

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Γ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝ. ΜΑΥΡΙΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΡΙΖΟΣ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΔΡΙΘ. 8

GEORGES BRANDÈS

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΝΙΤΣΕ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΚΩΝ. Θ. ΠΑΠΑΔΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ 1923

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

GEORGES BRANDÈS

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΝΙΤΣΕ

(ΜΕΛΕΤΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΣΜΟΥ)

Εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς συγχρόνου¹ Γερμανίας ὁ Φρειδερίκος Νίτσε μοῦ φαίνεται ὡς ὁ πλέον ἐνδιαφέρων συγγραφεὺς. Ἄν καὶ ἐλάχιστα γνωστός ἀκόμη καὶ εἰς τὴν πατρίδα του, ὁ Νίτσε εἶναι ἓνα πνεῦμα πρώτης γραμμῆς, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, καὶ ἀξίζει νὰ μελετηθῇ πλήρως, νὰ συζητηθῇ, νὰ πολεμηθῇ καὶ νὰ συγκριθῇ. Μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἰδιοτήτων, κατέχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἐξεγείρῃ τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ νὰ θέτῃ τὰς ἰδέας εἰς κίνησιν.

Εἰς διάστημα δέκα ὀκτῶ ἐτῶν, ὁ Νίτσε ἔχει γράψει ὀλόκληρον σειρὰν βιβλίων καὶ πραγματειῶν. Τὸ πλεῖστον τῶν ἔργων αὐτῶν σύγκειται ἀπὸ σκέψεις ἀσυνδέτους πρὸς ἀλλήλας καὶ αἱ πλεῖσταί του σκέψεις, αἱ νεώτεραι, ἀφορῶσιν

¹) Ἡ μελέτη αὐτὴ περὶ τοῦ Νίτσε ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Μπραντές τῷ 1889, ζῶντος ἀκόμη τοῦ δημιουργοῦ του Ζαρατούστρα.

Ὁ Μπραντές εἶναι ὁ πρῶτος ὅστις διέγνωσε τὸ μέγα ἄλαντον τοῦ Νίτσε καὶ τὸ ἀπεκάλυψε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Γερμανούς.

Ὁ ἴδιος ὁ Νίτσε, εἰς τὸ τελευταῖον ἔργον του «*Ἴδε ὁ ἄνθρωπος*» (Ecce homo), τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἓνα εἶδος φιλολογικῆς, φιλοσοφικῆς, ἠθικῆς, διανοητικῆς, κριτικῆς καὶ προσωπικῆς Αὐτοβιογραφίας του, ἐκφράζει, διὰ θερμῶν ἐκφράσεων, τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν ἐκτίμησίν του πρὸς τὸν Μπραντές, ὅστις τότε, τὸ φθινόπωρον τοῦ 1888, εἰς διαλέξεις του γενομένας ἐν Κοπεγχάγη ἀνέλυσε τὸ ἔργον τοῦ Νίτσε. Ὁ Μπραντές τότε εἶχε διεμαρτυρηθῇ κατὰ τῶν Γερμανῶν διὰ τὴν δεκαετῆ σιωπὴν, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐκάλυπτον τὸ ἔργον τοῦ Νίτσε, ὅστις ἐγκωμιάζει τὸ θάρρος καὶ τὴν λεπτότητα αὐτὴν τοῦ Δανοῦ Κριτικοῦ.

ἠθικὰς ἀρχάς. Ἀκριβῶς εἰς τὸ θέμα αὐτὸ ἡ ἐπίδρασις του
θα εἶναι διαρκής. Ἐξ ἄλλου ὅμως, ἐπραγματεύθη καὶ ἄλ-
λα διάφορα θέματα· ἔγραψε περὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν
γυναικῶν, περὶ τῆς ζωῆς ἐν κοινωνίᾳ ἀνθρώπων καὶ τῆς
ἀτομικιστικῆς ζωῆς, περὶ τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν ζωὴν καὶ
τοῦ θανάτου.

Ἐγεννήθη τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1844, ἐσπούδασε τὴν φι-
λολογίαν καὶ τῷ 1869 ἐστάλη καθηγητὴς τῆς Φιλολογίας
εἰς Βάλε, ἔκαμε τὴν γνωριμίαν τοῦ Ριχάρδου Βάγνερ καὶ
συνεδέθη στενῶς μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ μετὸν δια-
κεκριμένον ἱστορικὸν τῆς ζωῆς τῆς Ἀναγεννήσεως, τὸν
Jacob Burckhardt. Ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ συμπάθεια τοῦ
Νίτσε πρὸς τὸν Burckhardt δὲν μετεβλήθησαν ποτέ, ἐνῶ
τὰ πρὸς τὸν Βάγνερ αἰσθήματά του, προϊόντος τοῦ χρόνου,
υπέστησαν πλήρη μεταστροφὴν. Ἀφ' οὗ ὑπῆρξεν ὁ δια-
κρύσιος κῆρυξ τοῦ μεγάλου συνθέτου, ἀπέβη ὁ ἐμπαθέστε-
ρος πολέμιος αὐτοῦ. Ὁ Νίτσε ὑπῆρξε πάντοτε μουσικὸς, ἐξ
ὅλης του τῆς ψυχῆς, ἐπελήφθη προσέτι καὶ μουσικῆς συν-
θέσεως μετὸν «Ὑμνον πρὸς τὴν Ζωὴν», (ποίημα τῆς
Ρωσίδος φίλης του Lou de Salomé, τονισθὲν ὑπ' αὐτοῦ
διὰ χορωδίαν καὶ ὀρχήστραν τῷ 1888) ἡ συναναστροφή του
δὲ μετὸν Βάγνερ ἀφῆκε βαθύτατα ἴχνη εἰς τὰ πρῶτά
του ἔργα. Ἀλλὰ τὸ μελόδραμα «Πάρσιφαλ», μετὰς καθο-
λικιστικὰς του τάσεις καὶ τὴν ἀποθέωσιν τῶν ἀσκητικῶν
ιδανικῶν, συνέτεινεν ὥστε ὁ Νίτσε νὰ ἴδῃ ἐν τῷ προσώ-
πῳ τοῦ μεγάλου μουσικοσυνθέτου, ἓνα κίνδυνον, ἓνα
ἐχθρόν, ἓνα φαινόμενον νοσηρόν. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦτο
εἶδε καὶ τὰ προγενέστερα ἔργα τοῦ Βάγνερ καὶ τοῦ ἐφρά-
νησαν ὡς φωτισθέντα μετὰ νέον φῶς².

²) Σ. Μ. Τὴν διακοπὴν τῶν φιλικωτέρων σχέσεων μεταξύ

Διαρκούσης τῆς παραμονῆς του ἐν Ἑλβετία, ὁ Νίτσε ἔκαμε τὴν γνωριμίαν ὀλοκλήρου πλειάδο ζάνθρώπων σημαντικῶν. Ἐν τούτοις, αἱ κεφαλαλγίαι τὸν ἐβασάνιζον τόσον πολὺ καὶ συχνά, ὥστε αἱ διακόσιαι ἡμέραι τοῦ ἔτους ἦσαν χαμέναι δι' αὐτόν. Τὸν ἔφερον ἕως τὸ χεῖλος τοῦ τάφου. Τῷ 1879 ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἔδραν τῆς Φιλολογίας. Κατὰ τὰ ἔτη 1882 — 1884 ἡ ὑγεία του ἐβελτιώθη, ἀν καὶ μὲ ἐξαιρετικὴν βραδύτητα. Ἡ ὄρασις του ἔμεινε πάντοτε ἀσθενὴς καὶ μὲ τὴν ἀπειλὴν παντελοῦς τυφλώσεως. Ἡ ἐπισφαλὴς ὑγεία του ἐπέβαλλεν ἐνοχλητικὰς προφυλάξεις, ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν τόπων διαμονῆς, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ πληροῦν μερικοὺς κληματολογικοὺς καὶ μετεωρολογικοὺς ὁρους. Συνηθέστερον ἐπερνοῦσε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ τὸ καλοκαῖρι εἰς τὸ Sils-Maria εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἐγκαντίν ἐν Ἑλβετία. Τὰ ἔτη 1887 καὶ 1888 ὑπῆρξαν καταπληκτικῶς πλούσια εἰς παραγωγὴν διανοη-

Βάγνερ καὶ Νίτσε — ὁ πρῶτος τῶν ὁποίων ἐχρησίμευσε κατ' ἀρχὰς ὡς Διδάσκαλος, τρόπον τινά, διὰ τὸν δεύτερον, ὡς ἐξῆς ἀφηγεῖται ὁ Νίτσε.

Ὅταν ἤκουσεν εἰς τὸ Μπαῦρόυτ τὰς πρώτας παραστάσεις τοῦ « Πάρσιφαλ », μαζὶ μὲ τὴν ἀπογοήτευσίν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐνέπνευσαν αἱ νέαι τάσεις τοῦ Βάγνερ, ἠσθάνθη καὶ ἐν αἴσθημα ἀνυπομονησίας, ὅπως ἐπανεῖλθη ταχέως εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τῆς ἀποστολῆς του, ἀπὸ τὴν παραπλάνησιν, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν ἕως τότε τὰ ἔνστικτάτου. Ἐφυγε λοιπὸν ἀπὸ τὸ Μπαῦρόυτ, ἀποφυγὼν νὰ συναγ-τήσῃ τὸν Βάγνερ, τὸν ὁποῖον ἀπεχαιρέτησε τηλεγραφικῶς. Ὅταν εἰς τὸ Βάλε ἐτελείωσε τὸ ἔργον του « Ἀνθρώπινα πολὺ ἀνθρώπινα », ἔστειλε δύο ἀντίτυπα εἰς τὸν Βάγνερ, ὅστις πάλιν εἶχε ἀπελθεῖ πρὸς αὐτόν ἕνα πρωτότυπον τοῦ λιμπρέττου τοῦ « Πάρσιφαλ » μὲ θερμὴν ἀφιέρωσιν. Τὰ δύο βιβλία διεσταυρώθησαν καὶ ὁ Νίτσε, λέγει εἰς τὴν ποιητικὴν του γλῶσσαν, ἤκουσεν ἀπαίσιον κρότον, ὁμοιάζοντα μὲ κλαγγὴν δύο διασταυρουμένων ξιφῶν.

τικὴν τοῦ Νίτσε. Μέγας ἀριθμὸς ποικίλων ἔργων ἐδημομοσιεύθη καὶ ὀλόκληρος σειρά νέων ἔργων ἦτο ἐτοίμη. Τότε τοῦ ἤλθε, κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1888, ἴσως συνεπείᾳ ὑπερκοπώσεως, σφοδρὰ κρίσις τῆς νόσου, ἐκ τῆς ὁποίας ἀκόμη δὲν ἀνέλαβεν ὁ Νίτσε³.

Ἐν ἀρχῇ ὁ Νίτσε ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὸν Σοπενάουερ, εἰς τὰ πρῶτα του ἔργα φαίνεται μαθητῆς του. Ἄλλ' ὅταν, μετὰ σιγὴν πολλῶν ἐτῶν — κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ὁ Νίτσε ἐπέρασε τὴν πρώτην κρίσιν — ἐνεφανίσθη πάλιν, κάθε ἴχνος ἐπιδράσεως εἶχεν ἐξαφανισθῆ. Τότε ἀρχίζει μία περίοδος ἐξελίξεως, ὅχι τόσο εἰς τὴν διανοητικὴν ζωὴν τοῦ Νίτσε καθ' ἑαυτήν, ὅσον εἰς τὸ θάρρος μετὰ τὸ ὁποῖον ἐκφράζει τὰς ἰδέας του. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἦτο ραγδαία καὶ ἰσχυρά. Κάθε νέον ἔργον του σημειώνει καὶ νέον σταθμὸν καὶ οὕτως ὁ Νίτσε κατέληξε νὰ συγκεντρωθῆ εἰς ἓν καὶ μόνον κεφαλαιῶδες πρόβλημα, τὸ πρόβλημα τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Ἀπὸ τῶν πρώτων του ἔργων εἶχεν ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Δαυίδ Στράους, διαμαρτυρηθεὶς κατὰ πάσης ἠθικῆς ἐρμηνείας τῆς οὐσίας τοῦ Σύμπαντος καὶ ὑποδείξας τὴν θέσιν τῆς μεταξὺ τοῦ κόσμου τῶν φαινομένων εἰς τὴν ἠθικὴν μας, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει πότε ὡς ἀπατηλὴν ἐπίφασιν καὶ ψεῦδος, πότε ὡς προσποίησησιν. Σήμερον τὰ ἔργα του φθάνουν τὸν ὑψιστον βαθμὸν ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς γενέσεως τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν· ἄλλως τε, ὁ Νίτσε ἤλπισε καὶ προσεπάθησε νὰ δόσῃ μίαν συστηματικὴν κριτικὴν τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ἓνα ἔλεγχον τῆς ἀξίας τῶν ἀξιῶν» τούτων.

³) Ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν, ἐπιδεινουμένην ὀσημέραι, δὲν ἔμελλε ν' ἀναλάβῃ ὁ Νίτσε, ἀποθανὼν τὸν Αὐγούστου τοῦ 1900.

I

Μὲ ἓνα νεανικὸν καὶ δηκτικὸν λίβελλον κατὰ τοῦ Στράους, διὰ τὸ ἔργον του « Παλαιὰ καὶ Νέα Πίστις », ὁ Νίτσε κατώρθωσε, διὰ πρώτην φοράν, νὰ δμιλήσουν περὶ αὐτοῦ, τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, καθόλου, ὅτι τὸν ἐθαύμασαν. Προσέβαλε, μὲ ἀγένειαν ἐκφράσεων, ὄχι τόσο τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Στράους. τὸ πολεμικόν, ὅσον τὸ δεύτερον, τὸ θετικόν⁴. Ἐν τούτοις, ὁ λίβελλος αὐτὸς δὲν διευθύνετο τόσο ἐναντίον τῆς τελευταίας κριτικῆς ἐνὸς συγγραφέως, ἀπὸ πολλοῦ ἀνακηρυχθέντος μεγάλου, ὅσον ἐναντίον τῆς Γερμανικῆς μετριότητος, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Στράους ἀπετέλει τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς διανοήσεως. Εἶχον παρέλθει δέκα ὀκτὼ μῆνες ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου. Οὐδέποτε ἄλλοτε τὰ κύματα τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφανείας τῶν Γερμανῶν εἶχον ὑψωθῆ τόσον. Ὁ πανηγυρισμὸς τῆς νίκης κατέληγεν εἰς σωβινιστικὴν παραφοράν. Ἡ Κοινὴ Γνώμη ἤθελε νὰ νομίζῃ, ὅτι

⁴) Σημ. Μεταφραστοῦ. Διὰ τὴν ἐπίθεσίν του κατὰ τοῦ Στράους ὁ ἴδιος ὁ Νίτσε γράφει εἰς τὸ « *Ide d' ἄνθρωπος* »

« Ἡ μεταγενεστέρα ἐπίδρασις τοῦ ἔργου μου αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἀνεκτίμητος δι' ἐμέ ἀμοιβή. Κανεὶς δὲν ἐπεχείρησεν ἔκτοτε νὰ συζητήσῃ μετ' ἐμοῦ. Σιωποῦν τώρα. Μοῦ φέρονται εἰς τὴν Γερμανίαν μὲ πολλὴν ὑπουλότητα. Ἀπὸ ἐτῶν μεταχειρίζομαι ἀπόλυτον ἐλευθερίαν γλώσσης, προνόμιον, τὸ ὁποῖον κανεὶς — τοῦλάχιστον ἐν τῇ Γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ — δὲν τὸ ἔχει πλέον. Ὁ παρὰδιδασκός μου εὕρισκεται « ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς σπάθης μου ». Κατ' οὐσίαν, ἔθεσα εἰς ἐφαρμογὴν τὸ γνωμικὸν τοῦ Σταντάλ, ὅστις συμβουλεύει νὰ κάμνωμεν τὴν εἴσοδόν μας εἰς τὸν κόσμον μὲ μίαν μονομαχίαν. Καὶ τί καλὰ ἐδιάλεξα τὸν ἀντίπαλόν μου! . . . Ὁ Στράους ἦτο ὁ πρῶτος ἐλεύθερος διανοητὴς τῆς Γερμανίας ». Καὶ περαιτέρω διακηρύσσει ὁ Νίτσε : « εἶμαι ὁ πρῶτος ἀνηθικολόγος ».

ὁ Γερμανικὸς πολιτισμὸς ἦτο ὁ νικήσας τὴν Γαλλίαν. Τότε μία φωνὴ ἠκούσθη λέγουσα :

« Ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι πράγματι κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 διηγωνίσθησαν δύο πολιτισμοί. Αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος γὰ στεφανωθῆ ὁ πολιτισμὸς, ὅστις ἐξῆλθε νικητῆς. Θὰ ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ γνωρίζωμεν, ποία ἦτο ἡ ἀξία τοῦ ἠττηθέντος πολιτισμοῦ καί, ἂν, ὅπως μᾶς βεβαιούν, ἡ ἀξία τοῦ Γαλλικοῦ πολιτισμοῦ ἦτο ἀσήμαντος, τότε ἡ τιμὴ τοῦ νὰ νικήσῃ κανεὶς ἓνα πολιτισμὸν ἀσήμαντον δὲν εἶναι μεγάλη. Ἀκόμη περισσότερον : εἶναι μάταιον νὰ ὀμιλῶμεν περὶ νίκης τοῦ Γερμανικοῦ πολιτισμοῦ, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ Γαλλικὸς πολιτισμὸς ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενος καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ Γερμανοὶ παραμένουν πάντοτε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του. Ὅ,τι ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τὴν Γερμανίαν εἶναι ἡ πειθαρχία, ἡ φυσικὴ γενναιότης, ἡ σκληραγωγία, ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἀρχηγῶν, ἡ ὑπακοὴ τῶν στρατιωτῶν, τὰ ὁποῖα, ταῦτα πάντα, καμμίαν σχέσιν δὲν ἔχουν μὲ τὸν πολιτισμὸν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ κυριώτατα δὲν ἐνίκησεν ὁ Γερμανικὸς πολιτισμὸς, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἡ Γερμανία δὲν κατέχει τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῆ «πολιτισμὸς».

Ἐν τούτοις, ἐν ἔτους πρότερον, ὁ Νίτσε ὁ ἴδιος ἐξέτρεφε μεγάλας ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον τῆς Γερμανίας, εἶχεν ὑπολογίσει ἐπὶ τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Λατινικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰ ὠτά του συνέλαβον τὰ πλέον ἐλπιδοφόρα μηνύματα μέσα εἰς τοὺς τόνους τῆς Γερμανικῆς μουσικῆς. Ἡ πνευματικὴ κατάστασις, ἡ ὁποία, εὐλόγως ἴσως, τοῦ ἐφαίνετο ἀναπόφευκτον, ὅτι θὰ ἤρχιζε μὲ τὴν δημιουργίαν τῆς Αὐτοκρατορίας, τὸν παρεκίνησεν ἤδη νὰ ἐξεγερθῆ κατὰ τῆς αὐξανούσης λαϊκῆς ἐπάρσεως καὶ νὰ τὴν περιορίσῃ κατὰ πολὺ.

Υποστηρίζει, ὅτι κυριώτατα ὁ πολιτισμὸς φανερῶνεται δι' ἐνιαίου στύλ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ἐνὸς ἔθνους. Ἀντιθέτως, τὸ γεγονὸς τῆς ἀθροίσεως γνώσεων περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων πραγμάτων δὲν ἀποτελεῖ — ἀποδεικνύει διατί — οὔτε μέσον διὰ νὰ φθάσῃ κανεὶς εἰς ἓνα πολιτισμὸν, οὔτε σημεῖον πολιτισμοῦ· τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν βαρβαρότητα, δηλαδή πρὸς τὴν ἔλλειψιν παντός στύλ, ἢ πρὸς τὸ ἀνακάτωμα ὅλων τῶν στύλ. Ἐν μιᾷ λέξει, ἡ ἀποψὶς του ἦτο, ὅτι μὲ πολιτισμὸν παραδιδόν δὲν δύναται κανεὶς νὰ ὑπερισχύσῃ οὔδενοῦ ἐχθροῦ καί, πρὸ παντός, ἐχθροῦ, ὅστις, ὅπως ἡ Γαλλία, κατέχει ἀπὸ μακροῦ ἓνα πολιτισμὸν πραγματικὸν καὶ γόνυμον, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀξία, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει.

Διὰ τὸν Νίτσε αἱ ἔννοιαι « πολιτισμὸς » καὶ « ὁμοιογενῆς πολιτισμὸς » ἐσήμαινον τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Λοιπόν, διὰ νὰ ἀποβῆ ὁμοιογενῆς ἓνας πολιτισμὸς, πρέπει νὰ φθάσῃ εἰς κάποιαν ἡλικίαν καὶ ὁ προσωπικὸς χαρακτήρ του ν' ἀποκτήσῃ ἀρκετὴν δύναμιν, ὥστε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ἄλλ' « ὁμοιογενῆς πολιτισμὸς » δὲν σημαίνει « πολιτισμὸς αὐτόχθων ». Ἡ παλαιὰ Ἰσλανδία, ἐπὶ παραδείγματι, κατεῖχε πολιτισμὸν ὁμοιογενῆ, παρὰ τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ ἀνωτέρα ἐξέλιξις του ὠφείλετο εἰς τὰς ζωηροτάτας σχέσεις τῆς νήσου μὲ τὴν Εὐρώπην· ὁμοιογενῆς πολιτισμὸς διέκρινε τὴν Ἰταλίαν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν Ἀγγλίαν τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος καὶ τὴν Γαλλίαν τοῦ δεκάτου ἑβδόμου καὶ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, καὶ τοῦτο, μεθ' ὅλον ὅτι ἡ Ἰταλία ἐδημιούργησε τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀπὸ « ἐντυπώσεις » Ἑλληνικὰς, Ρωμαϊκὰς καὶ Ἰσπανικὰς, ἡ Γαλλία τὸν ἰδικὸν τῆς ἀπὸ στοιχεῖα ἀρχαῖα, Κελτικά, Ἰσπανικὰ καὶ Ἰταλικὰ καὶ

ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς ὑπῆρξε, περισσότερον τῶν ἄλλων λαῶν, προῖον ἀναμίξεως φυλῶν. Καὶ βεβαίως, παρῆλθον μόλις ἑκατὸν πενήκοντα ἔτη, ἀφ' ἧς οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεώς των ἀπὸ τοῦ Γαλλικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἰδοὺ μόλις ἐπέρασεν αἰὼν, ἀφότου ἀπεσπάσθησαν τῆς δεσποτείας του, καίτοι ἡ ἐπίδρασις του γίνεται ἀκόμη καὶ σήμερον αἰσθητή. Ἀλλὰ τοῦλάχιστον οὐδεὶς θὰ εὗρίσκειται πλέον ἐν τῷ δικαίῳ, ἀρνούμενος τὴν ὑπαρξίν ἑνὸς Γερμανικοῦ πολιτισμοῦ, σχετικῶς νέου καὶ ἐν τῷ σχηματίζεσθαι ἀκόμη — τὸ ὁμολογῶ — ἀλλὰ πραγματικοῦ. Τὴν ὑπαρξίν τοῦ Γερμανικοῦ τούτου πολιτισμοῦ δὲν θ' ἀρνηθῆ ἂν ῤορί, οὔτε ὅστις λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸν συντονισμόν μεταξὺ τῆς Γερμανικῆς φιλοσοφίας καὶ μουσικῆς, οὔτε ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου τὰ ὦτα εἶναι ἀνοικτὰ εἰς τὴν ἀρμονίαν, τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῆς Γερμανικῆς μουσικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς λυρικῆς ποιήσεως, οὔτε τέλος ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου τὸ βλέμμα συλλαμβάνει τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα τῆς Γερμανικῆς Καλλιτεχνίας, ὅπου ἐκδηλοῦται ἡ αὐτὴ τάσις, ὅποια καὶ εἰς ὅλην τὴν διανοητικὴν καὶ αἰσθηματικὴν ζωὴν τῆς Γερμανίας.

Ὁ Νίτσε πιστεύει ὅτι ἐπέρασεν ἡ ἐποχὴ τῶν « Ἐθνικῶν » πολιτισμῶν, ὅτι δὲν ἀπέχει πολὺ ἡ ὥρα, καθ' ἣν δὲν θὰ ὁμιλοῦν, εἰμὴ περὶ ἑνὸς πολιτισμοῦ « Εὐρωπαϊκοῦ », ἢ περὶ πολιτισμοῦ « Ἀμερικανοευρωπαϊκοῦ » ἑνὸς καὶ ἐνιαίου. Θεωρεῖ ὡς δεδομένον πλέον, ὅτι, ἀπὸ τοῦδε, οἱ προηγμένοι ἄνθρωποι ὅλων τῶν χωρῶν θεωροῦν ἑαυτοὺς « Εὐρωπαίους », καὶ ἀλλήλους ὡς « συμπατριώτας », εἶδος συμμάχων, τρόπον τινα, καὶ ὅτι ὁ εἰκοστὸς αἰὼν μᾶς ἐπιφυλάσσει νὰ παραστῶμεν εἰς τὸν ἀγῶνα περὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ κόσμου.

Καὶ τότε, ὅταν ὁ ἐκ τοῦ πολέμου γεννώμενος τυφῶν,

Ε.Σ.Δ. της Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ἐξολοθρευτῆς καὶ ἰσοπεδωτῆς, σαρώση τὰς ἐθνικὰς ματαιοδαξίας, τί θ' ἀπομείνη ὄρθιον;

Θὰ δεήσῃ τότε, κηρύσσει ὁ Νίτσε, ἵνα οἱ Γάλλοι, ὅπως καὶ ἄλλοτε, κατορθώσωσι ν' ἀναδείξουν καὶ νὰ μορφώσουν φυτώριον ἀνθρώπων ἀνωτέρων, οἱ ὅποιοι θὰ δυνηθοῦν ν' ἀρπάξουν τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν.

Κατὰ τὸν Νίτσε, ἡ κυριωτέρα δυστυχία διὰ μίαν χώραν δὲν εἶναι τὸ νὰ μὴ κατέχη ἀκόμη πολιτισμὸν πραγματικόν, ἕνα καὶ συστηματοποιημένον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ νὰ θεωρῆ ἑαυτὴν πολιτισμένην, ἐνῶ δὲν εἶναι τίποτε. Καὶ μὲ τὸ βλέμμα ἐστραμμένον πρὸς τὴν Γερμανίαν, ὁ Νίτσε ἐρωτᾷ, ποῖον εἶναι τὸ γεγονός τὸ δυνάμενον νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὑπαρξίν τῆς κτυπητῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῆς ἐλλείψεως πολιτισμοῦ πραγματικοῦ καὶ τῆς αὐταρέσκου πεποιθήσεως τῶν Γερμανῶν, ὅτι κατέχουν τὸν μόνον ἀληθινὸν πολιτισμὸν. Καὶ ὡς ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησίν του ταύτην, ἐπάγεται τὴν ἐπικράτησιν τάξεως ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους δὲν ἐγνώρισαν οἱ παρελθόντες αἰῶνες καὶ τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος, κατὰ τὸ 1878, καθώρισεν ὑπὸ τὸ ὄνομα «**Οἱ Φιλισταῖοι**».

Ὁ Φιλισταῖος ἐκλαμβάνει τὰς κοινοτύπους γνώσεις του ὡς πραγματικὸν πολιτισμὸν. Ἐὰν ἀκούσῃ νὰ δμιλοῦν περὶ διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ὁμοιογενείας ὡς κριτηρίου τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ὑψηλὴ ἰδέα, τὴν ὁποίαν ἔχει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, τονώνεται. Ὅταν εὕρῃ παντοῦ «**πολιτισμένους**» κατ'εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του, ὅταν διαπιστώνη, ὅτι τὸ σχολεῖον, τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀκαδημία τῶν Καλῶν Τεχνῶν εἶναι ὠργανωμένα ἀναλόγως τῶν ἰδίων του ἀναγκῶν καὶ ἀντιλήψεων, ἀφοῦ συναντᾷ, οὕτως εἰπεῖν, παντοῦ τὰς ἰδίας του παραδόσεις εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ εἰς τὸ λογοτεχνικὸν ἐπίπεδον, ὅταν τὰς βλέπῃ ἐφαρμοζομένας εἰς τὸν

γάμον, εἰς τὴν οἰκογένειαν, εἰς τὴν Κοινωνίαν καὶ εἰς τὸ Κράτος, θεωρεῖ πλέον ὡς αὐταπόδεικτον, ὅτι ἡ ἐπιβλητικὴ αὐτῆ ὁμοιομορφία παριστᾷ τὸν πολιτισμόν. Δὲν ἀμφιβάλλει πλέον, ὅτι ὁ καλῶς ὀργανωμένος αὐτὸς Φιλισταϊσμός, ὁ ἐπὶ πᾶσιν συνηρολογημένος καὶ ἀποκατεστημένους εἰς ὅλας τὰς θέσεις ἐν τῇ Κοινωνίᾳ, εἶναι πολιτισμός, ἐπειδὴ ὑπάρχει ἓνα εἶδος συντονισμοῦ εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἀνδρικέλων του. Αὐτὸ ὅμως, κηρύσσει ὁ Νίτσε, δὲν εἶναι κἄν κακὸς πολιτισμός, εἶναι κἄτι χειρότερον· εἶναι βαρβαρότης «πελεκημένη» ἐπιδεξίως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὅμως λείπει κάθε φρεσκάδα, ἀκόμη καὶ ἡ κτηνώδης δύναμις τῆς πρωτογόνου βαρβαρότητος. Καὶ ὁ Νίτσε δεικνύεται ἀνεξάντλητος εἰς γραφικὰς ἐκφράσεις, προκειμένου νὰ περιγράψῃ μὲ ζωηρὰ χρώματα τὸν διανοητικὸν φιλισταϊσμόν ὡς ἔλος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου λιμνάζουν ὅλαι αἱ ἀνικανότητες καὶ ὅπου αἱ δηλητηριώδεις ἀναθυμιάσεις καταπνίγουν πᾶσαν ἐνέργειαν.

Εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Φιλισταίων ἐμβαίνομεν ὅλοι, εὐθύς ὡς γεννηθῶμεν, καὶ μέσα εἰς αὐτὴν μεγαλώνομεν. Ἡ Κοινωνία αὐτὴ ἔρχεται εἰς συνάντησίν μας μὲ τὰς ἀντιλήψεις τῆς σχηματισμένης, τὰς ὁποίας ἡμεῖς ἐπιδοκιμάζομεν μηχανικῶς.

Κἄπου λέγει: «Τὶ εἶναι ἡ Κοινὴ Γνώμη;—Εἶναι ἡ ἀτομικὴ βραδύνοια». Ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς δὲν δύναται νὰ τεθῆ ἄνευ ἐξαιρέσεων. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Κοινὴ Γνώμη ἔχει κἄποιαν ἀξίαν. Ὁ Τζὼν Μόρλεϋ⁵ ἔγραψεν ἓνα ὠραῖον βιβλίον ἐπ' αὐτοῦ. Ἀπέ-

⁵) Σ. Μ. Henry Morley, Ἄγγλος συγγραφεὺς (1822 - 1894) ἔγραψε βιβλία ἱατρικά, πολιτικά καὶ φιλολογικά, ἐξ ὧν τὸ σπουδαιότερον «Οἱ Ἄγγλοι Συγγραφεῖς», τὸ ὁποῖον ἀφήκεν ἀτελείωτον.

ναντι μερικῶν βαναύσων παραβάσεων τῆς καλῆς πίστεως καὶ τοῦ «λόγου τιμῆς», ἀπέναντι μερικῶν ἐξαιρετικῶς σκανδαλωδῶν παραβιάσεων τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου, ἡ Κοινὴ Γνώμη εἶναι δυνατόν — κατ' ἐξαιρέσιν — νὰ ὀρθωθῆ ὡς δύναμις ἀξία νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ κανεὶς. Ἀλλὰ συνήθως, ἡ Κοινὴ Γνώμη εἶναι κατασκευάσμα πρὸς χρῆσιν τοῦ διανοητικοῦ φιλισταϊσμοῦ.

Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς λοιπὸν εἰς τὴν ζωὴν, ἡ νεότης, συναντᾷ ποσὸν ὁμαδικῶν ἀντιλήψεων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, φιλισταϊκῶν. Ὅσον περισσότερον τὸ ἄτομον εἶναι προικισμένον μὲ ἰδίαν προσωπικότητα, τόσον περισσότερον θὰ ἐξαναστῆ κατὰ τῆς ἀνάγκης, ὅπως ἀκολουθήσῃ μίαν ἀγέλην. Ἀλλὰ καὶ ὅταν μία ἐνδόμυχος φωνὴ τοῦ φωνάζῃ: — Γίνε ὁ ἑαυτός σου! Ἔσο ὁ ἑαυτός σου! — μὲ ἀποθάρρουνσιν θὰ τὴν ἤκουε. Ἔχει κἄν «ἐγώ»; Δὲν τὸ γνωρίζει, δὲν τὸ αἰσθάνεται ἀκόμη.

Τότε ὁ νέος ζητεῖ γύρω του ἕνα ὁδηγὸν ἕνα διδάσκαλον, ἕνα παιδαγωγόν, κάποιον ὃ ὁποῖος νὰ τοῦ μάθῃ ὄχι ἐξωτερικῶς γνώσεις ἀλλὰ πῶς ἀτομικιστικῶς θὰ διαμορφώσῃ ἕνα «ἑαυτόν του».

Ἡ Δανία, ὡς γνωστόν, ἀπέκτησεν ἕνα μέγαν ἄνδρα, ὅστις, μὲ ὑπέροχον δύναμιν, ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς συγχρόνους του τὴν ἐπιταγὴν νὰ γίνουν ἄτομα. Ἀλλὰ ἡ προτροπὴ αὕτη τοῦ Soeren Kierkegaard⁶ δὲν ὑπῆρξε τόσον ἀπόλυτος ὅσον θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ πιστεύσῃ, Διότι ὑπε-

⁶) Σ. Μ. Soeren Aabye Kierkegaard, Δανὸς θεολόγος καὶ φιλόσοφος (1813 - 1855). Διὰ τριακοντάδος ἔργων του, δημοσιευθέντων ὑπὸ διάφορα ψευδώνυμα ἤσκησε τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν συγχρόνων ὁμοεθνῶν του. Καὶ ὁ Ἴψεν πολλὰς βασικὰς του ιδέας ὀφείλει εἰς αὐτόν. Ἀντέταξεν ὁ Kierkegaard εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἢ τὴν ἡδονικὴν ζωὴν, τὴν ἠθικὴν καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρας ἐξύψωσε τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν.

δείκνυεν εἰς τοὺς συγχρόνους του ἓνα σκοπὸν. Ὁφείλον
νὰ γίνουν ἄτομα, ὄχι διὰ νὰ καταστοῦν *προσωπικότητες*,
ἀλλὰ διὰ νὰ καταλήξουν Χριστιανοί, τηρηταὶ τῶν θρη-
σκευτικῶν των καθηκόντων. Δὲν τοὺς ἐκάλεε νὰ ἐλευθε-
ρώσουν ἑαυτούς, παρὰ διὰ νὰ τοὺς ὑποβάλλῃ ὑπὸ τὸ πρό-
σταγμα: **Πιστεύετε, καὶ ἔτι πλέον: ὑπακούετε.** Ἀκόμη
καὶ ὡς ἄτομα διετήρουν τὸν βρόχον εἰς τὸν λαιμὸν των.
Ὁφείλον νὰ ἀναμορφωθοῦν ἐκ νέου ὑπὸ τὸ ἔμβλημά του:
Ἐν ποιμνίον εἰς ποιμήν.

Ἀλλὰ ὁ νέος τῶν ἡμερῶν μας δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ
ἄτομον καὶ δὲν ζητεῖ « ὁδηγὸν », διὰ νὰ θυσιάσῃ ἀμέσως
τὴν προσωπικότητά του, κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τοῦ
Soeren Kierkegaard. Δὲν θέλει νὰ βλέπει διαγεγραμμέ-
νην μίαν θρησκευτικὴν πίστιν ὡς τέρμα καὶ σκοπὸν τῆς
ἐξελίξεώς του. Μετ' ἀνησυχίας αἰσθάνεται ὅτι εἶναι χορ-
τασμένος ἀπὸ δόγματα. Πῶς τότε νὰ εὔρη τὸν ἑαυτὸν του
ἐν ἑαυτῷ, πῶς ν' ἀνακαλύψῃ τὸν ἑαυτὸν του ἐντὸς τοῦ
ἐγῶ του; Τὸ ἔργον τοῦ « ὁδηγοῦ » εἶναι νὰ τὸν βοηθήσῃ
εἰς τὴν ἀναζήτησιν αὐτήν· δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ γίνῃ ἄλλος
κανεὶς παιδαγωγὸς του, παρὰ εἰς ἐλευθερωτῆς.

Ἐν τῇ νεότητί του ὁ Νίτσε, ἐζήτησε καὶ εὔρε τὸν ἐλευ-
θερωτὴν αὐτὸν ὁδηγητὴν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Σοπενά-
ουερ. Καὶ οἷοςδήποτε ζητεῖ εἰλικρινῶς, εὔρισκει ἓνα τοι-
οῦτον ὁδηγητὴν εἰς τὴν προσωπικότητα ἐκείνην, ἣτις,
διαρκούσης τῆς περιόδου καθ' ἣν διαμορφοῦται ὁ χαρακτήρ,
ἀσκει εἰς τὴν ἐξέλιξίν του τὴν ἐντύπωσιν, τὴν βαθύτερον
ἀπελευθερωτικὴν. Ὁ Νίτσε λέγει, ὅτι ἀναγνώσας μίαν μό-
νον σελίδα τοῦ Σοπενάουερ, ἐγνώριζεν ὅτι θὰ ἐδιάβαζε
πᾶν ὅ,τι ἤθελε γράψῃ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καὶ ὅτι θὰ ἀπε-
κόμιζε τὸ κέρδος του ἀπὸ κάθε λέξιν τοῦ Σοπενάουερ ἀ-
κόμη καὶ ἀπὸ τὰς πλάνας του. Καὶ κάθε διανοούμενος θὰ

δυνηθῆ νὰ ὀνομάσῃ τοὺς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα θὰ διαβάσῃ ἐν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει πνεύματος.

Προφανῶς, διὰ τὸν Νίτσε, ὅπως καὶ γενικῶς διὰ τὸν διανοούμενον, ὑπάρχει ἀκόμη ἐν βῆμα νὰ κάμῃ· ν' ἀπελευθερωθῆ τοῦ ἐλευθερωτοῦ. Εἰς τὰ πρῶτα τοῦ Νίτσε συγγράμματα συναντῶμεν μερικοὺς τύπους, τοὺς ὁποίους, κατὰ προτίμησιν, μετεχειρίζετο ὁ Σοπενάουερ, οἱ ὅποιοι ὁμως δὲν ἐμφανίζονται πλέον εἰς τὰ μεταγενέστερα ἔργα τοῦ Νίτσε. Ἄλλ' ἡ ἀπελευθέρωσις του ἀπὸ τοῦ Σοπενάουερ συντελεῖται δι' ἠρέμου ἐξελίξεως, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας δὲν λείπει ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Διδάσκαλον καὶ εἶναι αὕτη ὅλως διόλου διάφορος τῆς ἀποτόμου μεταστροφῆς αἰσθημάτων ἀπέναντι τοῦ Βάγνερ, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα κατέληξε ν' ἀρνηῖται οἰανδήποτε ἀξίαν, ἐνῶ προηγουμένως τοῦ ἐφαίνοντο ὑπέροχα.

Τοῦ Σοπενάουερ ὁ Νίτσε ἐπαινεῖ τὴν μεγάλην εἰλικρίνειαν, ἴσην τῆς ὁποίας δὲν θέλει ν' ἀναγνωρίσῃ παρὰ μόνον εἰς τὸν Montaigne, τὴν σαφήνειαν, τὴν σταθερότητα, τὰς ἀνεπιλήπτους σχέσεις του μὲ τὴν Κοινωνίαν, τὸ Κράτος καὶ τὴν ἐπίσημον Θρησκείαν, πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν παρατηρεῖται εἰς τὴν στάσιν τοῦ Κάντ. Εἰς τὸν Σοπενάουερ δὲν συναντᾷ κανεὶς καμμίαν παραχώρησιν, καμμίαν χαμερπῆ κολακείαν.

Ὁ Νίτσε αἰσθάνεται κατάπληξιν πρὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Σοπενάουερ ἠδυνήθη νὰ ζήσῃ ἐν Γερμανίᾳ. Ἐσχάτως εἰς Ἄγγλος εἶπεν: « ὁ Σέλλεϋ δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ζήσῃ εἰς τὴν Ἄγγλίαν· ἐκεῖ μία σφηκοφωλιὰ Σελλεϋκὴ θὰ ἦτο ἀκατανόητος ». Μεγαλοφυΐαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους ζαλίζονται γρήγορα, κατ'αντοῦν μελαγχολικοὶ καὶ κατόπιν ἀρρωστοῦν ἢ παραφρονοῦν. Αἱ Κοινωνίαι τῶν Φιλισταίων καθιστοῦν πικρὸν τὸν βίον τῶν ἐξαιρετικῶν ἀνθρώπων.

Τὰ παραδείγματα ἀφθονοῦν εἰς τὴν Φιλολογίαν ὅλων τῶν χωρῶν. Ἄρκει νὰ σκεφθῆ κανεὶς τὸν ἀριθμὸν ἀνθρώπων μὲ τάλαντον, οἱ ὅποιοι ἀργὰ ἢ γρήγορα, διὰ νὰ ἀξασφαλίσωσι τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεως ἀναγκάζονται νὰ κάμνουν παραχωρήσεις πρὸς τοὺς Φιλισταίους. Ἄλλὰ, καὶ εἰς τοὺς ἰσχυροτέρους ἀκόμη, ὁ διαρκῆς καὶ ἐκνευριστικὸς ἀγὼν κατὰ τοῦ Φιλισταϊσμοῦ ἀφήνει ρυτίδας καὶ γρατσουνίσματα. Ὁ Νίτσε παραθέτει μίαν φράσιν διπλωμάτου, ὅστις, ἐν τούτοις, δὲν εἶχε γνωρίσει καὶ δὲν εἶχεν ἴδει τὸν Γκαϊτε, εἰμὴ κατὰ τρόπον ἐπιπολοσιότατον: « Νά, ἓνας ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος ἔχει μεγάλας θλίψεις » εἶπεν ὁ διπλωμάτης καὶ ὁ Γκαϊτε, ἀφηγούμενος αὐτὰ εἰς τοὺς φίλους του, τὰ συνώδευσε μὲ τὴν ἐξῆς παρατήρησιν: « Ἐὰν τὰ σημάδια τῶν περασμένων πόνων μας μένουν χαραγμένα εἰς τὰ χαρακτηριστικά μας, τί τὸ παράδοξον, ἂν ὅλα τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν μας φέρουν τὰ ἴδια ἴχνη; » Καὶ τὰ ἔλεγεν ὁ Γκαϊτε αὐτά, ὁ Γκαϊτε ὅστις ἐθεωρήθη, καὶ ἦτο, τὸ χαϊδεμένο παιδί τῆς Τύχης.

Ὁ Σοπενάουερ ὑπῆρξε, μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ βίου του, ἄνθρωπος τῆς μοναξιάς. Κανεὶς δὲν τὸν ἠγνόει, κανεὶς δὲν τὸν ἐδιάβαζε. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ ἔργου του « Ὁ Κόσμος ὡς θέλησις καὶ ὡς παράστασις » παρέστη ἀνάγκη νὰ πωληθῆ ὡς χάρτης μὲ τὴν ὀκᾶν.

Εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐπικρατεῖ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ προσφιλέτης εἰς τὸν Τσὶν γνώμη, καθ' ἣν ὁ μέγας ἀνὴρ εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου προσδιορισμένος ὑπὸ τῆς ἐποχῆς του, τῆς ὁποίας συγκεντρώνει ἀσυνειδήτως τὴν διανοητικὴν ζωὴν, διὰ νὰ τῆς δώσῃ κατόπιν συνειδητὴν ἔκφρασιν. Ἄλλ' ὁ μέγας ἀνὴρ ματαιοπονεῖ νὰ τεθῆ ἔξω τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ὧν πάντοτε ὑποχρεωμένος νὰ συνεχίζη τὸ

ἔργον τῶν προκατόχων του. Ἐστὼ ἄλλὰ πάντως, τὸ ἄτομον εἶναι ἐκεῖνο, ἐντὸς τοῦ ὁποίου αἱ ἰδέαι γεννῶνται. Τὰ ἄτομα δὲν ἀποτελοῦν σημεῖα χανόμενα ἐντὸς τοῦ μεγάλου πλήθους τοῦ διανοητικῶς κατωτέρου, εἶναι ὑπάρξεις πλουσιοπαρόχως προικισμένοι, αἱ ὁποῖαι ἀσκοῦν τὴν γοητείαν των ἐπὶ τοῦ πλήθους, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὁποίων τοῦτο δὲν ἔχει καμμίαν ἐπίδρασιν. Ὅ,τι συνηθίζουσι ν' ἀποκαλοῦν *Πνεῦμα τῆς ἐποχῆς* γεννᾶται, κατὰ πρῶτον, ἐντὸς μικροῦ ἀριθμοῦ ἐγκεφάλων.

Ὁ Νίτσε, ὅστις, κατ' ἀρχάς, πιθανὸν ὑπὸ τὴν ἐπήρρειαν τοῦ Σοπενάουερ, ἦτο ἰσχυρῶς προσηλωμένος εἰς τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ μέγας ἀνὴρ εἶναι ὄχι τὸ τέκνον τῆς ἐποχῆς του, ἀλλ' ὁ βαστάζων τοὺς πόνους αὐτῆς, ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν Ὁδηγητὴν νὰ ἀνατρέφῃ τοὺς μαθητάς του, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των.

Εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι οἱ νεώτεροι χρόνοι παρήγαγον πρὸ παντὸς τρεῖς διαδόχικὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἀνθρωπότητος, αἱ ὁποῖαι ἀξίζουσι νὰ τὰς ἀκολουθήσῃ καὶ νὰ τὰς ἐνστερνισθῇ κανεὶς. Πρῶτα-πρῶτα τὸν ἄνθρωπον τοῦ Ρουσσώ, τὸν Τιτάνα, ὅστις συντετριμμένος καὶ δεσμευμένος ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, ὀρθοῦται ἐπικαλούμενος, ἐν τῇ ἀγωνίᾳ του, τὴν Ἀγίαν Φύσιν. Ἐπειτα τὸν ἄνθρωπον τοῦ Γκαίτε, ὄχι τὸν Βέρθερον βεβαίως καὶ τὰ συγγενῆ του ἐπαναστατημένα πρόσωπα, οὔτε τὸν πρῶτον Φάουστ, ἀλλὰ τὸν δεύτερον Φάουστ, οἷος γίνεται βαθμηδὸν ἐξελισσόμενος. Δὲν εἶναι ἐλευθερωτῆς τοῦ Κόσμου, ἀλλὰ μελετητῆς τοῦ Κόσμου. Δὲν εἶναι ἄνθρωπος τῆς δράσεως. Ὁ Νίτσε ὑπενθυμίζει τὴν φράσιν ταύτην τοῦ Jarno εἰς τὸν Wilhelm Meister: «Εἶσθε δυσηρεστημένος καὶ πικρὸς καὶ αὐτὸ εἶνε ἤδη καλόν. Ἄλλ' εἰάν, καμμιὰ καλὴν

ώρα, εμπορεύσατε νὰ καταντήσετε πραγματικῶς μανιώδης, αὐτὸ θὰ ἦτο ἀκόμη καλύτερον!»

Μίαν καλὴν ὥραν, νὰ καταντήση κανεὶς ἀληθῶς μανιώδης, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ προκαλέσῃ βελτιώσεις, ἰδοὺ ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον μᾶς προτείνει, κατὰ τὸν Νίτσε, δταν προσήγγιζε τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Σοπενάουερ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀναλαμβάνει θαρραλέως τὸν ἀχάριστον ρόλον νὰ λέγῃ δυνατὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἡ κυριαρχοῦσα ἰδέα του εἶναι αὕτη: Βίος εὐτυχῆς εἶναι ἀδύνατος. Ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ φθάσῃ ὑψηλότερον εἶναι μία ζωὴ ἡρωϊκὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν παλαίει ἐναντίον τῶν μεγαλυτέρων δυσχερειῶν διὰ κάτι, μέλλον, κατὰ τὸν ἑνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον, ν' ἀποβῇ ἐπωφελὲς δι' ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ ἀνύψωσις λοιπὸν εἰς κάποιον βαθμὸν ἀληθινοῦ ἀνθρωπισμοῦ δὲν εἶναι δυνατὴ, παρὰ εἰς τοὺς ἀληθινοὺς ἀνθρώπους, εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι φαίνονται δημιουργηθέντες δι' ἑνὸς πηδήματος τῆς Φύσεως, εἰς τοὺς διανοουμένους καὶ εἰς τοὺς παιδαγωγούς, εἰς τοὺς καλλιτέχνας καὶ τὰ δημιουργικὰ πνεύματα, εἰς ἐκείνους, τέλος, οἱ ὁποῖοι δρῶσι μᾶλλον διὰ τῆς προσωπικότητός των, παρὰ διὰ τοῦ ἔργου των· εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἀνθρώπους, τοὺς καλοὺς, ὑπὸ τὴν ὑψηλοτέραν τῆς λέξεως ἐκδοχὴν, εἰς ἐκείνους διὰ τῶν ὁποίων ἐκδηλοῦται τὸ πνεῦμα τοῦ καλοῦ.

Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς Ἱστορίας.

Ὁ Νίτσε διατυπώνει τὸν ἐξῆς ἀφορισμὸν: «Ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἐργάζεται ἀδιαλείπτως, διὰ νὰ παραγάγῃ μεγάλας ἀτομικότητας· τοῦτο, καὶ οὐδὲν ἄλλο, θὰ ὀφείλῃ νὰ εἶναι τὸ ἔργον της». Μερικαὶ ἄλλαι σύγχρονοι ἀριστοκρατικαὶ ψυχαὶ ἐφθασαν εἰς τὴν ἰδίαν ἀλήθειαν. Διὰ τῶν ἐξῆς ἐκφράζεται ὁ Ρενάν, κατὰ τρόπον σχεδὸν ἀπαράλλακτον: «Τέλος πάντων, ὁ σκοπὸς τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι νὰ παραγάγῃ μεγά-

λους ἄνδρας. Τίποτε ἄνευ μεγάλων ἀνδρῶν. Ἐκ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν θὰ προκύψῃ ἡ σωτηρία». Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Φλωμπέρ πρὸς τὴν Γεωργίαν Σάνδην καταφαίνεται πόσον καὶ ἐκεῖνος ἦτο ἐμπεποτισμένος ἀπὸ τὴν ἰδέαν αὐτὴν. Φθάνει νὰ εἴπῃ, ἐπὶ παραδείγματι: «Τὸ μόνον λογικὸν πρᾶγμα εἶναι καὶ μένει μία Κυβέρνησις Μανδαρίνων, ὑπὸ τὸν ὄρον, οἱ Μανδαρίνοι νὰ γνωρίζουν κάτι, ἢ, μᾶλλον, νὰ γνωρίζουν πολλά». . . .

Ὁ Ρενὰν ἐπίσης, ὅπως καὶ ὁ Φλωμπέρ, θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπογράψουν τὴν ἰδέαν ταύτην, τὴν κυριαρχοῦσαν παρὰ τῷ Νίτσε, ὅτι δηλαδή ὁ κοινὸς τύπος τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι παρὰ μία φόρα, τὴν ὁποίαν παίρνει ἡ Φύσις, διὰ νὰ δημιουργήσῃ μισὴν δωδεκάδα μεγάλων ἀνδρῶν.

Ἄλλ' ἐάν, ὅπως τὸ βλέπομεν, τῆς ἰδέας ταύτης δὲν λείπουν ὑποστηρικταί, δὲν θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶναι ἡ δεσπόζουσα εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν φιλοσοφίαν. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ Χάρτμανν⁷, ἐπὶ παραδείγματι, ἔχει ἐπὶ τοῦ

(⁷) Σ. Μ. Κάρολος Ροβέρτος Ἐδουάρδος φ. Χάρτμανν, γεννηθεὶς ἐν Βερολίῳ τῷ 1842. Ἐσπούδασε, κατ'ἀρχάς, εἰς τὴν σχολὴν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιωματικὸς ἀπὸ τοῦ 1858 μέχρι τοῦ 1865, ὅτε παρητήθη, λόγῳ μιᾶς παθήσεως τοῦ γόνατος. Ἐπιδόθεις κατόπιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἔγινε γνωστὸς διὰ τοῦ ἔργου του «Φαινομενολογία τῆς συνειδήσεως», τὸ ὁποῖον προὔκαλεσε ζωηροτάτας συζητήσεις καὶ ἀντιρρήσεις. Κατόπιν συνέγραψε τὴν «Νέαν ψυχολογίαν», ἀποτελοῦσαν ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας τῆς Γερμανίας τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐγραψεν ἐπίσης τὸν «Δαρβινισμόν» καὶ τὴν «Θρησκείαν τοῦ μέλλοντος». Ὁ Χάρτμανν εἶναι ἐκ τῶν πρώτων θιασωτῶν καὶ ὑποστηρικτῆς τῆς θεωρίας τοῦ μονισμού. Ὁ Χάρτμανν ἐπολέμησε τὴν ἀπόλυτον καὶ ἀρνητικὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ Σοπενάουερ, ἐξ ἴσου ὅσον καὶ τὴν αἰσιοδοξίαν τοῦ Λάϊμπνιτς καὶ τοῦ Ἐγέλου. Κατ'αὐτὸν, ἡ ἀπαισιοδοξία εἶναι ἄρνησις τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ἀντιτιθεμένη εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς προόδου, ἥτις θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ βασικοῦ

προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, ιδέας πολὺ διαφόρους. Ὅσα ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἶναι ἀρκετὰ γνωστά. Εἰς κάποιαν συνομιλίαν του, μίαν ἡμέραν, ἀφηγήθη πῶς εἶχε διαμορφωθῆ εἰς τὸ πνεῦμα του ἡ θεωρία του: «Ἀπ' ἀρχῆς ἤδη, εἶπε, κατέστη εἰς ἐμὲ προφανές, ὅτι ἡ Ἱστορία, ἢ μᾶλλον, μὲ εὐρύτεραν λέξιν, ἡ ἐξέλιξις τοῦ κόσμου θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κάποιον σκοπὸν καὶ ὁ σκοπὸς αὐτὸς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι παρὰ ἀρνητικός. Ὁ χρυσοῦς αἰὼν εἶναι ἐν τούτοις μία οὐτοπία ὑπερβολικὰ ἀνόητος». Ἐκ τῆς ἀντιλήψεως του αὐτῆς πηγάζουν αἱ ιδέαι του περὶ ἐξαφανίσεως τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ὁποίαν θαρραλέως προκαλοῦν οἱ πλουσιώτερον προικισμένοι ὑπὸ τῆς Φύσεως ἀνθρωποι. Ἐντεῦθεν ἐπίσης προέρχεται καὶ ἡ θεωρία του, καθ' ἣν ἡ ἀνθρωπότης, φθάσασα σήμερον εἰς τὴν ὄριμον ἡλικίαν της, ἔχει ὑπερβῆ πλέον τὸν βαθμὸν τῆς ἐξελίξεως, διὰ τὸν ὁποῖον αἱ μεγαλοφυΐαι ἦσαν ἀναγκαῖαι.

Ἀπέναντι ὄλων αὐτῶν τῶν συζητήσεων, περὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ Νίτσε ὀρθοῦται βιαίότατος καὶ λογικώτατος εἰς τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ὁ προορισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εὑρίσκεται καθόλου ἐκτὸς αὐτῆς, εἰς τὸ ἄπειρον, ἀλλὰ συνίσταται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν παραγωγὴν περισσοτέρων καὶ καλυτέρων ἀτόμων.

Καὶ ἐδῶ, ὁ Νίτσε δίδει τὴν ὀριστικὴν ἀπάντησίν του εἰς τὴν ἐρώτησιν: Τὶ εἶναι ὁ πολιτισμὸς; Διότι ἐκ τοῦ καθορισμοῦ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται καὶ ἡ οὐσία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ οἱ ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας συνεπάγεται. Ὁ πολιτισμὸς ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἔλθουν εἰς ἐνεργὸν σχέσιν μὲ τὰ μεγάλα ἰδανικὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Κατὰ τὸν Χάρτμανν ἡ «λογικὴ» σκέψις καὶ ἡ «ἄλογος» θέλησις συγχωνεύεται ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ πνεύματι, τὸ ὁποῖον διέπει τὸν κόσμον.